

Prof. Dr. phil. Josef Vojvodík, M.A.
Ústav české literatury a literární vědy FF UK
nám. Jana Palacha 2
116 38 Praha 1
e-mail: Josef.Vojvodik@ff.cuni.cz

Posudek na diplomovou práci Julie Lien Vrbkové
Způsoby transcendence lidského bytí
Pokus o hermeneutickou interpretaci (Mácha, Březina, Zahradníček)

Cílem předkládané diplomové práce Julie L. Vrbkové je pokus o výklad básnické existence jako specifického modu bytí ve světě na příkladě poetiky Karla Hynka Máchy, Otokara Březiny a Jana Zahradníčka. V popředí je tedy fenomén básnického bytí, které je *tvůrčím*, zároveň však trvale *ohrožovaným* modem existence, ohrožovaným především – a to je hlavním tématem práce - melancholií. Autorka vychází především z hermeneutiky básnictví Martina Heideggera a Hanse Georga Gadamera, z úvah Sørensa Kierkegaarda a Romana Guardiniho o „těžkomyslnosti“ a důležitým pramenem jsou pro Julii Vrbkovou také interpretace básnických „rozvrhů světa“ z perspektivy fenomenologicko-antropologické psychologie a psychiatrie (Ludwig Binswanger, Eugène Minkowski ad.).

Martin Heidegger charakterizuje v úvaze *Vom Wesen des Grundes* (1929) základní akt, jímž „Dasein“ konstituuje své vlastní možnosti ve vztahu ke světu jako horizontu, v němž se člověk pohybuje, myslí a jedná, jako „rozvrh světa“ („Weltentwurf“). V popředí stojí otázka, jakým způsobem si tvůrčí osobnost osvojuje svět a jak tuto zkušenost se světem ztvárňuje uměleckými prostředky. V tomto smyslu sleduje také předkládaná diplomová práce otázku, jakou podobu mají básnické „rozvrhy světa“ u Karla Hynka Máchy, Otokara Březiny a Jana Zahradníčka. Tyto fenomenologicko-antropologické a psychologické úvahy jsou pro J. Vrbkovou inspirativní také proto, že jejich autoři věnují velkou pozornost právě melancholii, interpretované především jako kulturně-historický a kulturně-filozofický pojem pro narušenou formu prožívání sebe sama ve vztahu k okolnímu světu. Z tohoto hlediska se melancholie jeví především jako narušení prožívání času, kdy izolované Já existuje v antitetickém protikladu k okolnímu světu. Melancholik je „přemožen“ minulostí, pod jejíž nadvládou žije, často bez dimenze budoucnosti. Čas je potom prožíván jako roztržitý do jednotlivých monotónně uplývajících momentů. Čas, jemuž je melancholik vydán na pospas, je strukturován jinak než lineární čas, který za běžných okolností prožíváme, neboť v melancholii mizí schopnost reintegrace do dimenzionálního řádu času.

Julie Vrbková vychází z Heideggerova chápání básnictví jako založení bytí, neboť básník činí ve svém díle evidentním to původní, nezprostředkované a ne-dedukovatelné na lidském bytí, básník odpovídá svým dílem nároku bytí, protože básnická řeč zdaleka přesahuje všední jazyk každodennosti. Básnictví zakládá podstatu („Grund“) možnosti, že člověk „bytuje“ na zemi mezi básnictvím a bohy a básnictví zakládá „bydlení“.

Julie Vrbková vstupuje in medias res poetiky melancholie a není to jen tradovaná Šaldova genealogie českého moderního kosmicko-metafyzického básnictví, vedoucí od Máchy až k Horovi a Zahradníčkovi, která je pro pojetí melancholického typu básníka v této práci podstatná. Je to také fenomén, který by bylo možné charakterizovat jako subjektivní sebezprožitek melancholické inverze, který tyto básníky spojuje a který představuje eminentně moderní fenomén, neboť od romantismu kolem 1800 reflektuje moderna stejně tak nivelizaci hodnot jako svůj vlastní nihilismus. Tato kritická reflexe je provázána dějinně filozofickou formou melancholie. Melancholická existence básníka je zároveň fragmentární existencí, jak J. Vrbková ukazuje hned na začátku své práce, kde se zabývá Máchovou poetikou. Představa estetické autonomie je již od romantismu provázána s estetikou fragmentu a naopak – což je aspekt, který charakterizuje poetiky všech tří v diplomové práci interpretovaných básníků - autonomní a suverénní Já je (zdánlivě paradoxně) fragmentární. Důležité je zde předreflexivní sebevnímání Já, nikoliv v modu myšlení, ale v modu cítění (celistvosti) a tato celistvost znamená spojení Já a Ne-Já, myšlení a citu, subjektu a přírody. Právě Máchova představa básnické existence je spojena s intenzivním prožitkem této rozpolcenosti a fragmentárnosti vlastního Já; fragmentárnosti, která jako by byla podmínkou dosažení (fiktivní) celistvosti. Tato cítěná celistvost zůstává však nevyjádřitelná, neztvárnitelná: toho je schopna (jako např. v Novalisově koncepci) pouze polyvalentní, smyslově-duchovní řeč poezie, která musí být konstruována prostřednictvím fikcí. V tomto momentu by bylo možné spatřovat také počátek heterogenních experimentů s konstrukcí Já prostřednictvím řeči jako jeden z hlavních aspektů literární moderny 20. století.

Jako základní rys melancholického „pocitu světa“ zdůrazňuje Julie Vrbková u všech tří básníků vědomí konečnosti, ohrožení zánikem, vědomí „bytí k smrti“ a existenciální tíže. Tento prožitek je ovšem hluboce ambivalentní. Připomeňme specificky romantickou „lásku k smrti“, téma smrti básníka (v poesii) jako jeho triumfu a heroického ideálu zároveň. Nebo téma dionýské sebeoběti jako ztělesnění romantické touhy po smrti (Novalis, Kleist, smrt Puškina a Lermontova v souboji, Gérard de Nerval ad.). Ale také známá Máchova věta, která byla často mylně interpretována jako výraz Máchova nihilismu a domnělého ateismu („Já miluju květinu, že uvadne, zvíře – poněvadž pojde; - člověka, že zemře a nebude, poněvadž

cítí, že zhyne navždy; já miluju, - více než miluju já se kořím Bohu, poněvadž – není“), souvisí s tímto ambivalentním vztahem ke smrti, nicotě, absolutnu.

Julie Vrbková vychází také z Binswangerova pojetí snu jako zvláštního způsobu lidského bytí, jako jednoty bdící a snící existence v modu vědomí, jehož osu tvoří vertikální koordináta stoupání a klesání, (snového) létání a padání, kdy sny, ale také imaginace stoupání do výše a pádu vyjadřují často pocity ohrožení a lability existence. Právě v Máchových básních i prózách je tematizován pohyb na vertikální ose mezi stoupáním do výše a nezadržitelným pádem. Ostatně již v samotném označení pro melancholii jako „těžkomyslnost“ (něm. „Schwermut“) je obsažen pojem „tíže“.

Na Zahradníčkově básni *Prázdné pokoje* ze sbírky *Žíznivé léto* Julie Vrbková ukazuje, že „těžkomyslnost“ může být zároveň i výzvou (což je ostatně pro Zahradníčkovu poetiku a jeho básnický model světa důležitý pojem) k tvůrčí proměně tíže, bolesti, melancholického smutku, jeho „zjasnění“, v němž také významový pohyb celé básně kulminuje („ó melancholie, ten jas“). Nejde však, jak Julie Vrbková správně ukazuje, o prvoplánový optimismus básníkovy vývoje k tzv. „pozitivním hodnotám“, ale o vědomí, že nejen melancholie, jako nemoc básníků a filozofů, těchto „tragických hrdinů lidství“ (W. Szilasi), ale samotná tvůrčí existence básníka je podvojným a mezním fenoménem. Smyslem básníkovy bytí je tyto krajnosti existence transcendovat silou a mocí básnického obrazu (na rozdíl od „bezmoci“ racionálního jazyka), který dovoluje, jak zdůrazňuje Ernesto Grassi ve své knize *Macht des Bildes: Ohnmacht der rationalen Sprache. Zur Rettung des Rhetorischen* (1970), původnější zření světa než racionální rozumění a to již z proto, že obraz navozuje primárně smyslové a emocionální pocity a hnutí.

Závěrem možno shrnout, že ve své práci prokázala Julie Vrbková velmi dobrou obeznámenost s filozoficko-hermeneutickými výklady básnického tvoření, ale také s uvažováním psychologů, hlásících se k fenomenologicko-antropologické psychologii a psychiatrii, a dokázala jejich uvažování produktivním a adekvátním způsobem využít pro interpretaci básnických textů. Zde však možno kriticky poznamenat, že místy převládá v její práci parafráze názorů autorů, o jejichž uvažování Julie Vrbková svůj přístup k básnickým textům Máchy, Březiny a Zahradníčka opírá, nad jejím vlastním výkladem. I přes tento deficit představuje diplomová práce Julie Vrbkové kvalitní výkon, pro který by bylo možné uvažovat o nejvyšším hodnocení.

